

Bericht vanuit de Credo-commissie

Koerswijziging in het programma van de Credo-commissie

In opdracht van het Mariënborgbestuur werkt de Credo-commissie al enige tijd aan de (her)formulering van een inspirerende geloofsbelijdenis, waarin hedendaagse gelovigen zich wellicht beter kunnen vinden dan in de tekst die sinds het concilie van Nicea in het jaar 325 ¹⁾ door de officiële kerk wordt aangehouden.

De Credo-commissie heeft regelmatig vergaderd en inmiddels hebben wij enkele belangrijke onderdelen min of meer afgerond, zoals over God de Vader, de Zoon en de H. Geest. Daarnaast zijn door commissieleden bijpassende artikelen geschreven waarvan er enkele zijn gepubliceerd in het Mariënborg Magazine en op de website.

Voortschrijdend inzicht

Aanvankelijk meenden wij ook ons doel te bereiken via de weg die het bestuur aangaf: *‘Wat blijft er over aan wezenlijk geloof als de officiële geloofsbelijdenis van Nicea is ontdaan van de aanwas door de eeuwen heen?’*

Inmiddels zijn wij tot het inzicht gekomen dat deze weg alleen interessante kost is voor kerkhistorici en vaktheologen, maar niet inspirerend voor gewone, laat staan kritische gelovigen. De term *‘Blijde Boodschap’* slaat niet op deze eeuwenoude kerkelijke credo-tekst, maar wel op de drie eeuwen oudere bijbelse *Evangelietekst*, die wél miljarden mensen inspireerde en nog steeds doet. Dit werd ons met name duidelijk bij de bespreking binnen onze commissie van het artikel van Henk Meeuws: *‘Godsgeloof en de Mystieke Weg van menslievendheid’* (gepubliceerd in het Magazine van mei 2017). Hij wilde met dit artikel zoiets als: *‘de mensen weer een blijde boodschap brengen’*, want het op rationele wijze bekritisieren en uitkleden van dogma’s en leerstellingen inspireert mensen niet (meer), laat staan de door de kerkelijke wol geverfde leden van de Mariënborgvereniging.

Credo als Blijde Boodschap over God die liefde is

In bovengenoemd artikel analyseert Henk Meeuws de historisch gegroeide opvattingen over de relatie tussen Godsgeloof en menslievendheid; een zoektocht naar de vindplaats van God. Hij komt tot de conclusie dat liefhebben niet het resultaat is van zelfrealisatie (God in jezelf vinden), maar omgekeerd: God en de heiligheid van ons bestaan is te vinden in de liefdevolle toewijding aan de naaste. In zijn woorden: *‘Godsgeloof is: je verbinden met onzelfzuchtige, zich schenkende liefde.’* En samenvattend aan het eind van het artikel: *‘In het vaak moeizame en altijd gebrekkige pogen onze naasten te beminnen, vertrouwen wij ons toe aan een bron van leven die dieper en rijker is dan ons eigen zelf – een onuitputtelijk surplus van liefde.’*

Dit klinkt als een hedendaags echo van de bekende uitspraak in de eerste brief van Johannes: *‘Ieder die liefheeft is uit God geboren en kent God. De mens zonder liefde kent God niet, want **God is liefde.**’* (1 Joh.4:7-8, en 4:16b)

Meeuws steunt hierbij op overeenkomstige gedachten van hedendaagse theologische schrijvers.²⁾

¹⁾ Volledigheidshalve moet vermeld worden dat in deze tekst later wijzigingen zijn aangebracht tijdens het concilie van Constantinopel (381). Er moet dus eigenlijk staan: de geloofsbelijdenis van Nicea-Constantinopel (381). Kortheidshalve spreken wij in dit artikel alleen van Nicea (325). In de concilies van Efeze (431) en Chalcedon (451) zijn wel uitleggingen maar geen tekstwijzigingen toegevoegd.

²⁾ **Erik Borgman**, *Leven van wat komt. Een katholiek uitzicht op de samenleving.* (2017), en *Waar blijft de kerk* (2015). *Kenmerkend:* ‘God identificeert zich met de warboel van het menselijk bestaan, maar juist daar waar de mens het spoor bijster is, treffen we een liefde aan die ons draagt. Ons leven wordt uiteindelijk gedragen door Diegene die ons leert te geloven dat wij uiteindelijk elkaars hoeders en begunstigen zijn.’

Christian Wiman, *Mijn heldere afgrond: overpeinzingen van een moderne gelovige* (2016, Vertaald door Willem Jan Otten.) *Kenmerkend:* ‘Geloven is aanvaarding van het feit dat we aanvaard zijn. Al het andere is ballast, zelfs projectie. Het is een kwestie van levenshouding, niet van het hebben van de juiste overtuigingen. Geloven is een kwestie van vertrouwen dat je wordt vastgehouden, zelfs als jezelf geen bodem meer onder de voeten voelt. God is niet ver weg, maar is in en door alle dingen, in het alledaagse, ook in lijden en pijn.’

Wonderlijk ...

Het is wonderlijk dat deze fundamenteel-theologische uitspraak van de apostel Johannes over een kernkwaliteit van God niet in het credo van Nicea terug te vinden is: het woord 'liefde' of iets overeenkomstigs, komt daar niet één keer in voor!

Van God de Vader wordt alleen beleden dat hij *almachtig* is en de *schepper* van hemel en aarde. Ook van Gods Zoon worden wel concrete levensfeiten opgesomd als: *geboren, gekruisigd, begraven, verrezen, opgestegen*, maar evenmin iets over de voor hem zo belangrijke liefdevolle relatie met zijn Vader, noch over de kern van zijn levensmissie volgens de evangelisten: *heb God en je naasten lief, zelfs je vijanden*.

Het ontbreken van het woord 'liefde' als karakteristiek voor God de Vader en zijn Zoon wil overigens niet zeggen dat de concilievaders hier geen oog voor hadden. Dat kan afgeleid worden uit hun keuze om God als **Vader** te betitelen, en om bij de opsomming van Jezus' daden nadrukkelijk zijn drijfveer daarbij te vermelden: 'Hij is **voor ons mensen en omwille van ons heil** uit de hemel neergedaald (...) en hij werd **voor ons** gekruisigd.' Dat laatste moet dus uit *liefde* zijn geweest, want: 'Er is geen grotere liefde, dan je leven te geven voor je vrienden.' (Joh. 15:13)

... en niet zo wonderlijk

Het is overigens **ook weer niet zo verwonderlijk** dat het woord 'liefde' niet expliciet genoemd wordt in dit credo uit 325, want in zijn oorspronkelijke vorm komt dit woord in de evangeliën **slechts zes keer** voor, alleen bij Johannes. Jezus zelf zal het woord liefde dan ook vermoedelijk niet veel gebruikt hebben. In de later geschreven brieven van Johannes (16x) en Paulus (ruim 70x) komt het woord liefde wel vaker voor.

Daarbij komt dat het begrip liefde in het Nieuwe Testament **niet eenduidig gebruikt en vertaald** wordt. In het Grieks wordt voor liefde vooral het woord '*agapè*' gebruikt (ook in de hierboven genoemde tekst 1 Joh. 4:7-8 : *God is liefde*). *Agapè* is de hoogste vorm van liefde: dienend en beheerst, gericht op de behoeften van de ander, die vrijgelaten wordt die liefde wel of niet te beantwoorden. Daarnaast komt het woord 'philadelphia' voor in de betekenis van broeder-/zusterliefde. Een apart woord voor naastenliefde kent de Griekse grondtekst niet.

In het Latijn wordt *agapè* meestal vertaald met *caritas*. De tekst van 1 Joh 4:7-8 luidt dan: *Deus caritas est: God is caritas!* Het latijn kent verder nog het woord *dilectio* (tussen vrienden). Het Latijnse *amor* komt weinig voor, meestal als vertaling van eros, de zinnelijke liefde.

In het hedendaagse Nederlands vertalen we alle bovenstaande woordvarianten meestal met de veelomvattende term 'liefde'. Vandaar dat we in de problemen komen als we de bekende tekst '**Ubi caritas et amor, Deus ibi est**' moeten vertalen. Op internet kom je varianten tegen als: Waar goedheid/ barmhartigheid/ vriendschap/ caritas/ zorgzaamheid/ liefdadigheid/ broederlijkheid/ naastenliefde/ compassie is ... en liefde, daar is God. Henk Meeuws koos in zijn boven aangehaald artikel voor de vertaling: 'waar menslievendheid is en minnen, daar is God.'

De notie dat God liefde is wordt in onze tijd en Westerse cultuur wellicht ook makkelijker geaccepteerd, doordat er sinds de eerste eeuwen van het Christendom in een Grieks-Romeinse cultuur wel vijftien eeuwenlang ontwikkelingen hebben plaatsgehad op theologische gebied. Die zijn zeker beïnvloed door de opkomst en bloei van vele binnen- en buitenkerkelijke devotionele bewegingen, kloosterlijke vormen en mystieke stromingen, waarin de liefde tot en zelfs eenwording met God, als waardevol werden gezien en nagestreefd. (Voorbeeld van voortgezette Openbaring via de Heilige Overlevering na de Schrift?)

Mariënborg: 'Schrijf uw eigen Credo'

Het is begrijpelijk dat van het cerebraal geformuleerd credo van Nicea geen mensenhart spontaan warm wordt. Het is dan ook even begrijpelijk dat de Mariënborgvereniging in 2011 onder haar leden gesprekken organiseerde over dit Credo en hen in het eigen magazine uitdaagde met de oproep:

'Schrijf uw eigen Credo'. Hierbij werd ook een *Handreiking* uitgegeven in de vorm van een brochure: 'Wat geloof ik? Wat geloven wij?'³⁾

De inzendingen werden in het eigen Magazine gepubliceerd. Hierbij bleek er slechts één inzender te zijn die het bestaande Credo afdoende vond. Alle anderen hadden een eigen credo-tekst gemaakt. Lees je die door, dan blijkt in bijna alle 35 credo's expliciet het woord 'liefde' wél voor te komen. En in de toegevoegde persoonlijke geloofsbelijdenis van de spraakmakende Nederlandse theoloog in die tijd: Edward Schillebeeckx, komt het woord 'liefde' maar liefst vier keer voor.

Proeve van een Remonstrantse Geloofsbelijdenis

Een bron van inspiratie voor de Credo-commissie was hierbij ook de *Proeve van een Remonstrantse Geloofsbelijdenis* die in 2006 geherformuleerd werd door het 'Convent van remonstrantse predikanten'. Hierin zijn toon en inhoud dermate anders dan in de Nicea-geloofsbelijdenis, dat naast het hoofd zeker ook het hart wordt aangesproken. De *Proeve* begint met vast te stellen dat wij mensen niet gelukkig worden door wie we zijn of wat we hebben, 'maar door wat oneindig groter is dan wij kunnen bevatten'. Daarna wordt in ongebruikelijke volgorde het geloof in de goddelijke drie-eenheid uitgesproken: eerst Gods Geest, dan de daarvan vervulde mens Jezus en tot slot God de Eeuwige. Het woord 'lief(de)' komt in deze belijdenis driemaal letterlijk voor: *Jezus had de mensen lief. Hij brengt ons Gods eeuwige liefde nabij*. En de Vader wordt gekarakteriseerd als: 'God, de eeuwige, die ondoorgrondelijke liefde is, de grond van ons bestaan...'⁴⁾

Vanuit dit inspirerende credo worden wij geroepen om Kerk te zijn, om vanuit ons geloof in de toekomst van God en de wereld te leven en te sterven en op te staan in het koninkrijk dat is en komen zal. Hier zal God voor eeuwig zijn: alles in allen.

Proeve van een nieuwe christelijke geloofsbelijdenis

Dit andere accent is ook al te zien in een discussietekst van Tom van den Beld met als titel: 'De boodschap van Jezus van Nazareth voor deze tijd' (ten behoeve van het Mariënbuurglerhuis op 6 mei 2017). Daarin schrijft hij: 'Het was er Jezus niet om te doen dat wij zouden begrijpen hoe zijn relatie met de Eeuwige precies in elkaar zit', (fundamentele theologie), maar dat de Vader de grond van ons bestaan is, dat de essentie daarvan de *liefde* is en dat Jezus met woord en daad laat zien hoe die geconcretiseerd moet worden en dat die dóór lijden en dood heen nieuw leven brengt.

Herschrijving van de eigen credo-teksten vanuit een ander perspectief

Na deze gegroeide inzichten binnen de commissie was het bijna onvermijdelijk dat Tom van den Beld, die de meeste credotekstvoorstellen van de commissie tot nu toe heeft ge- en herschreven, tijdens de vergadering van 19 september 2017 aanbood om alle reeds geschreven teksten over de Vader, Zoon en Geest te herschrijven in de geest van het besproken artikel 'Godsgeloof en de mystieke weg van menslievendheid'.⁵⁾ Hij deed dat aanbod toen duidelijk werd dat ook de andere commissieleden enthousiast bleken over deze perspectiefverschuiving van de kerkelijk-historische en fundamenteel-theologische formulering van het credo naar die waarbij het accent ligt op de essentie van de blij-makende boodschap van Jezus, zoals verwoord in 1 Joh. 4:7-8 *Iedereen die liefheeft is uit God geboren, en kent God (...), want God is liefde*.⁶⁾ Dat laatste begrip kan en mag dus niet in een christelijke geloofsbelijdenis ontbreken.

Het unieke én inspirerende hiervan ten opzichte van andere religies is namelijk niet zoiets als het complexe begrip van de Drie-eenheid, maar het geopenbaarde en ervaarbare gegeven dat God *zichzelf-gevende-liefde* is, die van daaruit zelfs mens werd en hoewel vermoord, tóch onder ons

³⁾ 'Wat geloof ik? Wat geloven wij? Een handreiking bij de bezinning op een aggiornamento.', Mariënbuurgvereniging, 2011.

⁴⁾ Zie voor de Remonstrantse belijdenistekst de bijlage bij dit artikel en op de website: <https://www.remonstranten.nl/wiki/geloof/belijdenis/>

⁵⁾ Door het bestuur is inmiddels het artikel 'Godsgeloof en de mystieke weg van menslievendheid' op de website gezet als begin van een serie met als titel 'Op weg naar een nieuw geloven.' Zie www.marienburgvereniging.nl/2-contact/371-het-nieuwe-geloven-van-kritisch-katholieken.html

⁶⁾ Een variant hierop staat even verderop: 'God is liefde. Wie in de liefde blijft, blijft in God en God in hem'. (1 Joh. 4:16)

aanwezig is en blijft bij mooie én pijnlijke momenten. Hij is daarbij ook nog eens persoonlijk aanspreekbaar is, van lovend en dankend tot smekend en vloekend.

Naar een nieuwe 'liefde-volle' geloofsbelijdenis ...

De Credo-commissie zal zich bij het zoeken naar een meer eigentijds inspirerende geloofsbelijdenis dus vooral richten op wat zij ziet als de kern van de boodschap van Jezus: God als mysterie én als Onze Vader, met de Liefde als centraal gegeven. Met deze keuze wordt ook aangesloten bij wat ons vanuit een eerbiedwaardige mystieke traditie in o.a. het christendom wordt aangereikt als 'ervaringskennis' over God die liefde is en ons nabij wil zijn.⁷⁾

Een eerste aanzet tot het herformuleren van onze geloofsbelijdenis in deze geest is inmiddels gemaakt: *'Ik geloof .. in de liefde'. Het Credo van Nicea opnieuw gelezen*, door Tom van den Beld (5 jan. 2018).

... voortbouwend op een traditie binnen de credo-commissie

Overigens blijkt bij raadpleging van allerlei bronnen deze koerswijziging binnen de credocommissie niet geheel nieuw te zijn: al in 2011 werd in de meeste bijdragen van de hierboven genoemde brochure van de Mariënburgvereniging *'Wat geloof ik? Wat geloven wij?'*, expliciet de liefde genoemd als belangrijk element in een nieuw te formuleren geloofsbelijdenis. Het meest uitgesproken is dat het geval in het artikel van Hans van der Horst: *'Ons geloof dient allereerst onszelf in beweging te zetten'* (p.9-26). Nadat hij elk artikel van de Apostolische Geloofsbelijdenis (Ikea) becommentarieerd heeft, sluit hij af met een eigen *'Alternatieve Geloofsbelijdenis'*, waarin het woord liefde herhaaldelijk voorkomt en de openingszin luidt: **'Ik geloof in God, de Liefdesbron van al wat leeft, in wie wij bestaan en tot nieuw leven mogen komen'**. Zie verder de bijlage waarin beide geloofsbelijdenissen ter vergelijking naast elkaar gezet zijn, aangevuld met de *Remonstrantse Geloofsbelijdenis* waarin ook de liefde als wezenlijke eigenschap van God en de kern van Jezus' boodschap wordt beleden.

Twee parallel lopende koerswijzigingen

Toen wij het bestuur van de Mariënburgvereniging van onze koerswijziging op de hoogte brachten, kregen wij van de voorzitter deze reactie: "Deze ontwikkeling past prima in de door Mariënburg ingezette beweging van 'het verleden achter ons laten' naar 'op weg gaan met een positieve kijk op de toekomst. Dus ook hier het schema van Nicea vergeten en in plaats daarvan een blijde boodschap van 'liefde' brengen. (...) Die blijde boodschap dat ons geloof draait om liefde in Jezus' voetsporen en in Gods naam, is heel welkom. Met die blijde boodschap kunnen wij getuigen en kunnen/moeten wij de wereld in om die beter te maken. (...) Kortom, het bestuur en ik zijn blij met het voortschrijdend inzicht van de Credo-commissie en vinden deze passen in de 'nieuwe' koers van onze vereniging. Goed plan dus – en werk het graag verder uit."

Ook zonder deze overigens welkome aanmoediging waren we al begonnen. U hoort nog van ons.

*Namens de credo-commissie, Han van der Heide
Bennebroek, 15-02-2018*

⁷⁾ Deze mystieke kennis blijkt opvallende overeenkomsten te vertonen met mystieke tradities in religieuze stromingen als het boeddhisme, hindoeïsme (vedanta) en islam (soefisme) en met moderne vormen daarvan als het *non-dualisme*. Zij allen herkennen zich in Jezus' uitspraak: 'De Vader en ik zijn één'. (Joh. 10,30).

BIJLAGE: drie geloofsbelijdenissen (waarin het woord liefde steeds is gecursiveerd)

Apostolische Geloofsbelijdenis (N/C, beknopt)	Alternatieve geloofsbelijdenis (Hans vdr Horst)
1. Ik geloof in God, de almachtige Vader, Schepper van hemel en aarde.	1. Ik geloof in God, de <i>Liefdesbron</i> van al wat leeft, in wie wij bestaan en tot nieuw leven mogen komen.
2. En in Jezus Christus, zijn enige Zoon, onze Heer,	2. Ik geloof in Jezus, de Christus, de ware mens die ons in <i>liefde</i> is voorgegaan,
3. die ontvangen is van de heilige Geest, geboren uit de maagd Maria,	3. die onze goddelijke herkomst zichtbaar heeft gemaakt en de helende kracht die dit in zich draagt;
4. die geleden heeft onder Pontius Pilatus, is gekruisigd, gestorven en begraven,	4. die het lijden heeft aanvaard
5. die nedergedaald is ter helle, de derde dag verrezen uit de doden,	5 en de dood heeft overwonnen;
6. die opgestegen is ten hemel, zit aan de rechterhand van God de almachtige Vader.	6. die zich heeft verenigd met God, onze <i>Liefdesbron</i> ,
7. Vandaar zal Hij komen oordelen de levenden en de doden.	7. en in die <i>liefde</i> het kwaad heeft ontmaskerd.
8. Ik geloof in de heilige Geest,	8. Ik geloof in de Geest die daarvan uitgaat,
9. de heilige katholieke kerk, de gemeenschap van de heiligen,	9. die de verbondenheid van alle mensen doet herleven
10. de vergeving van de zonden,	10. en ons laat opstaan uit onze zwakheid;
11. de verrijzenis van het lichaam,	11. die ons bevrijdt van onze aardse beperkingen
12. en het eeuwig leven.	12. en laat delen in de eeuwigheid van het goddelijke leven.

Belijdenis van de Remonstrantse Broederschap (voor het laatst vastgesteld op 10 juni 2006)

Wij beseffen en aanvaarden dat wij onze rust niet vinden
in de zekerheid van wat wij belijden,
maar in verwondering over wat ons toevalt
en geschonken wordt;
dat wij onze bestemming niet vinden in onverschilligheid en hebzucht,
maar in wakkerheid en verbondenheid met al wat leeft;
dat ons bestaan niet voltooid wordt door wie we zijn en wat we hebben,
maar door wat oneindig groter is dan wij kunnen bevatten.

Door dit besef geleid, geloven wij in Gods Geest
die al wat mensen scheidt te boven gaat
en hen bezielt tot wat heilig is en goed,
opdat zij, zingend en zwijgend, biddend en handelend,
God eren en dienen.

Wij geloven in Jezus, een van Geest vervulde mens,
het gelaat van God dat ons aanziet en verontrust.
Hij had de mensen *lief* en werd gekruisigd
maar leeft, zijn eigen dood en die van ons voorbij.
Hij is ons heilig voorbeeld van wijsheid en van moed
en brengt ons *Gods eeuwige liefde* nabij.

Wij geloven in God, de Eeuwige,
die *ondoorgronde liefde* is, de grond van het bestaan,
die ons de weg van vrijheid en gerechtigheid wijst
en ons wenkt naar een toekomst van vrede.

Wij geloven dat wij zelf,
zo zwak en feilbaar als wij zijn, geroepen worden om
met Christus en allen die geloven verbonden,
kerk te zijn in het teken van de hoop.

Want wij geloven in de toekomst van God en wereld,
in een goddelijk geduld dat tijd schenkt
om te leven en te sterven en om op te staan,
in het koninkrijk dat is en komen zal,
waar God voor eeuwig zijn zal: alles in allen.

Aan God zij de lof en de eer in tijd en eeuwigheid.
Amen